

Čím se vyznačuje identita nábožensky zaměřených pracovníků charity?

Ján Mišovič¹

V posledních několika letech se pozornost našich i zahraničních autorů, zabývajících se náboženskou sociální prací, soustřeďuje rovněž na identitu pracovníků charitativních organizací a na okolnosti, jež je ovlivňují.² Zkoumají ji v rámci teorie a praxe křesťanské sociální práce³, podstaty charitativní práce⁴, souvislosti víry a sociální práce⁵, různorodosti náboženských postojů ve vztahu k poslání a úkolům charity⁶, vztahu odbornosti a formace srdce⁷, vztahu personálu charity k etickým normám korespondujícím s učením církve⁸, v souvislosti s prolínáním víry a života pracovníků luteránské církve⁹, při vzájemném ovlivňování náboženské identifikace a sociálního kapitálu.¹⁰ V některých příspěvcích našich autorů více nebo méně zaznívá to, co je vyjádřeno prostřednictvím následující charakteristiky personálního stavu charitativních zařízení. „Celé projekty katolické charity řídí dnes lidé, kteří nemají náboženskou víru, tak, jak ji chápe církev.“¹¹ Z této perspektivy není překvapující konstatování, že „mezi těmi, kteří v Charitě pracují jsou ti, kteří se označují za katolíky v menšině“¹². Údaje získané prostřednictvím kvantitativních výzkumů však naznačují odlišnou situaci. Z několika

¹ Děkuji neznámým oponentům za konkrétní a věcné připomínky k textu.

² Problematika křesťanské identity vyvolává zájem širokého okruhu teologů. Dosvědčil to i průběh mezinárodního sympozia, konaného v Praze ve dnech 19.–23.3.2013, s vystoupením tří desítek odborníků.

³ Srov. Tadeusz KAMIŃSKI, Křesťanská sociální práce v Polsku. Idea a praxe. *Caritas et Veritas* 1/2011, s. 15–18.

⁴ Srov. Markus LEHNER, Teologická reflexe charity – obor pro „pěstování orchidejí“ nebo srdce theologie. *Caritas et Veritas* 1/2011, s. 22.

⁵ Srov. Markéta ELICHOVÁ, Pěstování orchidejí a praxe charitativních organizací. *Caritas et Veritas* 1/2011, s. 30. Srov. k tomu také Ján MIŠOVIČ, O kombinaci sociologických výzkumných metod orientovaných na poznávání sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca* 1/2011, s. 38. Alois KŘIŠŤAN; David URBAN, Náboženská interpretace motivující k sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca* 3/2012, s. 90–96.

⁶ Srov. Michal OPATRŇÝ, K čemu může být sociálnímu pracovníkovi dobrá jeho víra? *Sociální práce/Sociálna práca* 4/2008, s. 90.

⁷ Srov. Alois KŘIŠŤAN; Libor MUSIL, Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťansky zakotvené sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca* 4/2008, s. 94. Srov. k tomu také Pavel KOLAŘÍK, Identita a kultura organizace. Vyhledávání a přijímání zaměstnanců Charity s ohledem na jejich identitu. *Sociální práce/Sociálna práca* 1/2011, s. 64.

⁸ Srov. Pavel KOLAŘÍK, Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví. *Sociální práce/Sociálna práca* 4/2008, s. 7. Srov. k tomu také Pavel KOLAŘÍK, Identita a kultura organizace. Vyhledávání a přijímání zaměstnanců Charity s ohledem na jejich identitu. *Sociální práce/Sociálna práca* 1/2011, s. 65.

⁹ Srov. Kati NIEMÄLA, At the Intersection of Faith and Life. A Narrative Approach to the Faith of Church Employees. *Social Compass* 2007, 54 (2), s. 192–195.

¹⁰ Srov. Maria SROČYŇSKA, Social Capital and Religious Identification. In Edit REVAY; Miklós TOMKA, *Church and Religion Life in Post-Communist Societies*. Budapest-Piliscsaba: PPKE BTK Szociológiai Intézet. 2007, s. 121–131. Na podobné téma se objevují články dalších autorů např. K. Stromsnes o vlivu členství v dobrovolnických náboženských organizacích na formování sociálního kapitálu a identitu jejich členů. Srov. Kristin STROMSNES, The Importance of Church Attendance and Membership of Religious Voluntary Organizations for the Formation of Social Capital. *Social Compass* 4/2008, 55, s. 428.

¹¹ Pavel KOLAŘÍK, Identita sociálních služeb poskytovaných katolickou církví. *Sociální práce/Sociálna práca* 4/2008, s. 79.

¹² Pavel KOLAŘÍK, Identita a kultura organizace. Vyhledávání a přijímání zaměstnanců Charity s ohledem na jejich identitu. *Sociální práce/Sociálna práca* 1/2011, s. 60.

zdrojů se potvrzuje, že na konci první dekády jednadvacátého století se v církevních zařízeních hlásí ke katolické církvi polovina pracovníků¹³ a za křesťany se považují téměř dvě třetiny respondentů¹⁴.

Cíl výzkumu a tematické okruhy

Výzkum realizovaný mezi zaměstnanci organizací deklarujících poskytování sociálních služeb na křesťanském základě, v rámci zkoumání dopadů křesťanské orientace charitních pracovníků na sociální práci, umožnil interpretovat i dílčí výsledky a odpovědět na výzkumnou otázku, jakou podobu mají hodnoty a postoje nábožensky orientovaných charitních pracovníků, do jaké míry se podepisují na profilování jejich identity.¹⁵

Oporou pro volbu témat souvisejících s charitativní prací a a vztahem ke klientům byla část textu popisující křesťansky motivovanou sociální práci v encyklika Benedikta XVI. *Deus caritas est*.¹⁶ Jako teoretické východisko k volbě charakteristik spojených s náboženskou interpretací respondentů, z hlediska jejich pojetí Boha, člověka a církvi posloužily poznatky z německé publikace reflektující tradiční i současné teologické katolické představy¹⁷.

Pokládání otázky sloužilo spíše k iniciaci vyprávění, získání autentických pohledů, než k přesným charakteristikám diskutovaných problémů.

Zjistitelnými znaky, jimiž se jednotlivci projevovali a k nimž se hlásili, byly hodnoty a postoje promítající se do osobní identity postavené na sebepojetí a sebepoznání. „Když se přikloníme třeba k náboženskému pojetí vzniku hodnot, říkáme tím zároveň, že vznikají v určitých procesech a při působení určitých vlivů.“¹⁸ Samotné sebepoznání se úzce spojuje s preferovanými hodnotami, které aktivizují nebo limitují jednání a determinují akceptovatelnost dostupných vzorců a norem chování pro jedince, ale i spolupatříčnost a sounáležitost. „Jedinec má snahu ze svého jednání vyloučit to, co se neshoduje s jeho sebeobrazem. Jeho jednání je reflexí jeho sebepojetí a je viditelným vykreslením neviditelného sebepojetí.“¹⁹

Tento typ výzkumu přináší ze své podstaty bohaté, vícevrstevnaté odpovědi, které mnohdy překračují rámec původně zamyšleného tématu a nabízí široké interpretační možnosti

¹³ Srov. Ján MIŠOVIČ, *Názory sociálních pracovníků na vztah ke své profesi, na roli církve a náboženství*. Zpráva z výzkumu. České Budějovice. KPT TF JU 2008, s. 10. Srov. k tomu také Ján MIŠOVIČ, *Názory sociálních pracovníků v sociálních zařízeních bez křesťanské orientace a s křesťanskou orientací na vztah ke své profesi, k Bohu, víře a náboženství*. Zpráva z výzkumu. České Budějovice. KPT TF JU 2010, s. 32.

¹⁴ Srov. Ján MIŠOVIČ, *Názory sociálních pracovníků na vztah ke své profesi, na roli církve a náboženství*. Zpráva z výzkumu. České Budějovice. KPT TF JU 2008, s. 5. Srov. k tomu také Ján MIŠOVIČ, *Názory sociálních pracovníků v sociálních zařízeních bez křesťanské orientace a s křesťanskou orientací na vztah ke své profesi, k Bohu, víře a náboženství*. Zpráva z výzkumu. České Budějovice. KPT TF JU 2010, s. 22, Ján MIŠOVIČ, *Názory sociálních pracovníků v církevních charitativních zařízeních*. Zpráva z výzkumu. České Budějovice. KPT TF JU 2011, s. 17.

¹⁵ Šlo o projekt GAČR č. 403/09/113 zaměřený na výzkum náboženských interpretací jakožto faktorů ovlivňujících poskytování sociálních služeb. Hlavním řešitelem projektu byl Alois Křišťan se spoluřešiteli Markétou Elichovou Jánem Mišovičem, Michalem Opatrným a Davidem Urbanem.

¹⁶ BENEDIKT XVI., *Deus caritas est*. Praha: Paulínky, 2006, čl.31 a.

¹⁷ Srov. Doris NAUER, *Seelsorge-konzepte im Widerstreit*. Stuttgart, Berlin, Köln: Verlag W. Kohlhammer, 2001, s. 23-26.

¹⁸ Libor PRUDKÝ a kol., *Inventura hodnot*. Praha: Academia, 2009. s. 38.

¹⁹ Pavel KOLARÍK, *Identita a kultura organizace. Vyhledávání a přijímání zaměstnanců Charity s ohledem na jejich identitu*. *Sociální práce/ Sociálna práca*. 1/2011, s. 61.

prostřednictvím „nově identifikovaných“ kategorií, k nimž patří: původní náboženské hodnoty, propojenost náboženské a sociální práce a nábožensky motivovaná pracovní aktivita, jako komponenty osobní identity pracovníků charity.

Metodika zkoumání a charakteristika respondentů

Kvalitativní šetření se opíralo o polostandardizované rozhovory s pracovníky s odlišným pracovním zařazením, v rámci různých regionů ČR, v lokalitách s rozdílnou velikostí. Rozhovory proběhly na přelomu roků 2009 až 2010. Než došlo k samotné jejich realizaci, bylo potřebné řešit kroky spojené s výběrem respondentů. V našem případě se klíčem k oslovení vhodných dotázaných, věřících v Boha, přizvaných k další spolupráci, stal screening sloužící k selekci jednotlivých pracovníků podle pojetí Boha, chápání vztahu Boha a člověka a vztahu k církvi. Celkem bylo požádáno o spolupráci 42 pracovníků, screeningových rozhovorů se zúčastnilo 35 z nich a polostrukturované rozhovory absolvovalo 19 informátorů. Všechny rozhovory se po souhlasu respondentů nahrávaly a doslovně přepsaly. Po prepisu a jejich vyhodnocení prostřednictvím programu MAXODA 2007, byl k dispozici soubor kategorizovaných autentických pasáží, týkajících se původních klíčových témat. Z textu s vytržiděnými pasážemi na 68 stranách byly kódovány výpovědi reprezentující stěžejní témata vztahující se k identitě charitních pracovníků a následně vyhodnoceny. Přiblížily se tím „střípky“ z příběhů pečovatelských, sociálních pracovníků, pastoračních asistentů, manažerů, zaměstnanců v pomáhajících profesích, ve věkovém rozmezí 20–64 let, s maturitou až magisterským vzděláním, s náboženskou příslušností k Bratrské jednotě baptistů, Českobratrské církvi evangelické a k Církvi římskokatolické. Dotázaní při prvním kontaktu prezentovali své postoje k církvi, k Bohu a člověku a v pokračujícím polostandardizovaném rozhovoru je podrobněji rozvedli. Rozpovíдали se také o hlavních cílech sociální práce, o pojetí víry a jejím vztahu k sociální práci.²⁰

Náboženská tradice – zdroj hodnot

Tématům v rámci rozhovorů byl formálně vymezený stejný prostor a přesto se dotázaní věnovali v největším rozsahu jednotlivým aspektům křesťanství a jeho vlivu na sociální práci. Respondenti přirozeně připomněli dějinnou dimenzi vztahu křesťanství a sociální práce. Teoretici rovněž zdůrazňují např. „blízky vztah mezi vírami (a náboženskými zvlášť) a hodnotami, ale také místo náboženských hodnot ve vývoji kultury a tradic.“²¹

²⁰ Informátorům byly pokládány následující otázky: 1. Když jsme v prvním rozhovoru hovořili o Bohu, tak jste řekl/a/ „že Bůh je pro Vás ... Proč jste si tuto odpověď vybral/a/? Co tím myslíte? 2. Rovněž jsem se Vás ptal/a/ na chápání člověka. Tehdy jste uvedl/a/... Proč jste zvolil/a/ tuto odpověď? Co jste tím měl/a/ na mysli? 3. Také jste stručně charakterizoval/a/ to, jak se naplňuje víra ve Vašem životě. Uvedl/a/ jste, že především jako ... Proč se právě tímto způsobem naplňuje Vaše víra? Jak se to konkrétně projevuje? 4. A nyní bych se zeptal/a/ na problematiku sociální práce. 4. Co, podle Vás, chtějí lidé dosáhnout ve vašem zařízení ....tím, že pomáhají klientům? 5. K čemu, je podle Vás osobně, dobré pomáhat klientům vašeho střediska? Jak se vám daří pomáhat klientům vašeho střediska? 6. Je podle Vás důležité pomáhat lidem proto, že jste křesťan/ka? Zmínil/a/ jste, že pomáhání je spojeno s Pánem Bohem? Vidíte ještě jinou souvislost? Vede podle Vás křesťanská víra k tomu, že lidé pomáhají klientům? Podrobná specifikace pojmů je uvedena v článku Ján MIŠOVIČ, O kombinaci sociologických výzkumných metod orientovaných na poznávání sociální práce. *Sociální práce/ Sociálna práca*. 1/2011, s. 38.

²¹ Srov. Libor PRUDKÝ, Hodnotové preference a orientace. In. Pavol FRÍČ a kol. *Češi na cestě za svojí budoucností*. Praha: CESES, G plus G, 2003, s. 129.

Respekt k tradici a formování povědomí hodnoty zúčastňovat se charitativních aktivit naznačuje, že odkaz starobylého židovského a na to navazujícího křesťanského náboženství, týkajícího se poskytování pomoci je aktuální i v současnosti.

R 1 říká: „*Tak si myslím, že v historii sociální práci hodně ovlivnilo křesťanství a judaismus.*“

Starozákonní dědictví solidarity s bližním, spolu s novozákonními příběhy přibližujícími osobní snahy Ježíše, slouží příkladem hodným následování.

Podle R 2 : „*Když se pomáhá, tak se nemá pořád mluvit o Kristu, má se prostě jít v jeho šlépějích a snažit se následovat jeho skutky, ale ne o něm stále mluvit.*“

Poskytovaná pomoc se ve všech svých podobách nabízí prostě, v duchu Ježíšova působení, které slouží spíše jako pracovní motivace, než téma k prázdnému povídání o něm.

„*To je služba a vyžaduje pořádnou porci pokory a čas vod času fakt musí člověk sklonit hlavu a pořádně přemýšlet vo tom, co dělá. A kdo to nedělá, tak je podle mne pyšnej..*“

Respondentka naznačuje nutnost pravidelné pracovní reflexe v duchu skromnosti Krista a jeho učedníků.

„*Vono to do jisté míry je hodně podobný zásadám dobrý praxe, dobrý profesionální práce jako se zase tolik vod těch křesťanských principů neliší.*“

Ve své úvaze vnímá analogii mezi principy, o které se opírá charitativní práce a každá účinná profesionální činnost a přitakává tak prvnímu modelu křesťanské charitativní práce, modelu služby.²²

Ve vyprávěních rovněž došlo na připomenutí propojenosti křesťanství a charitní sociální práce i k přímému zdůraznění souvislosti mezi příslušností ke křesťanství a charitní sociální prací.

R 3 řekl: „*No, asi kdybych nebyl křesťan, tak už bych s tím dávno praštil.*“

Morálně podpořený přístup křesťana pomáhat potřebným, i když je to mnohdy nelehké, někdy i vyčerpávající, je zašifrovaný v stručném vyjádření. Jemu i jiným nejde jen o poskytování pomoci, ale i o rozšiřování myšlenek křesťanství.

„*Takže je to pro mne, je to stěžejní, jako mluvit s lidmi o Bohu, Ježíši, víře. Já s nimi o tom mluvím, já to považuji za jádro toho.*“

---

²² Model vychází z toho, že sociální práce je spojena s intrapersonální sférou a důrazem na křesťanskou motivaci či identifikaci sociálního pracovníka. Požadavky křesťanství se promítají do soukromého duchovního života. Toto pojetí nepropojuje sebeidentifikaci sociálního pracovníka s jeho profesními znalostmi a postoji. Křesťanské prvky se promítají do sociální práce nahodile a neřízeně. Srov. Jakub DOLEŽEL, *Co dělá sociální práci křesťanskou*. In: Michal OPATRŇÝ, Markus. LEHNER. a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. České Budějovice: Teologická fakulta. 2010, s.24. Analogické myšlenky je možné najít v encyklice Deus Caritas est, která v charitativní práci identifikuje profesní kompetence a osobnostní přístup pracovníků Srov. k tomu také BENEDICT XVI. *Deus caritas est: encyklika nejvyššího pontifika Benedikta XVI*. Praha: Paulínky, 2006. čl. 31.a. Ke stejným názorům dospěli Alois KŘIŠŤAN a Libor MUSIL analýzou textu encykliky Deus caritas est. Benedikt XVI. v ní zdůrazňuje význam odbornosti a lidskosti jako dominujících rysů sociálních pracovníků KŘIŠŤAN, MUSIL Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťanský zakotvené sociální práci, s. 97.

A vysvětluje i důvody.

„Já osobně nevěřím, že smyslem života je chodit do práce a prostě jenom tak užívat těch materiálních věcí a pak umřít, že skutečně věřím, že cesta člověka vede dál za ten obzor tohoto světa a materiálního života. Takže je to pro mě to stěžejní, mluvit s lidmi o Bohu, Ježíši, o víře.“

Vnitřní přesvědčení, promítající se do individuální životní orientace přispívá k působení v duchu křesťanství. Samotná víra je tak hodnotou, která ovlivňuje charitní práci.

Současná náboženství zahrnují v sobě „vždy účast jednotlivce na hledání sebe sama ve víře a s vírou spojené nacházení svého místa v univerzu „²³.

Hlavní téma rozhovoru, v rámci náboženských diskusí, tvoří u některých charitních pracovníků zdůrazňování pohledu spojeného takto pojatými životními hodnotami a existencí přesahující fyzickou dimenzi člověka. V tomto smyslu hodnoty přispívají k zakořeněnosti, identitě a tvoří základ řádu.²⁴

Objevují se však daleko ambicióznější záměry než „jenom“ zdůrazňovat význam víry a Boha. Na pozadí klidného zabezpečení stávajícího života klientů a pochopení jejich stavu, se projevují snahy „přímo je obrátit na víru.“ V obecné poloze se osobní náboženská víra spojuje s několika dimenzemi. Kromě víry v Boha jde o dimenzi silného osobního náboženského zážitku, praktikování rituálů, vztah k Bibli, či k náboženské etice.²⁵ Někteří pracovníci v situacích spojených s rekapitulací života a zájmem klienta nahlédnout do sfér duchovnosti se snaží zdůraznit transcendentální rozměr člověka, přibližovat mu atmosféru křesťanské lásky, spojenou se smířlivostí vůči nepřejícím a orientovat jej na přijetí Boha. Pochopení vhodných okolností podporujících rozšiřování křesťanství takovému přístupu napomáhá a je podmíněno osobními a sociálními parametry života klientů. Zejména období odchodu člověka ze světa vytváří možnost přimknout ho k víře.²⁶

Další souvislost, jež byla zmiňována ve vyprávěních, tvoří institucionální garance sociální práce, podporující prosazování myšlenek křesťanství a žití víry. Odborníci potvrzují, že samotný systém organizace církve napomáhá k tomu, aby se jednotlivé tradice staly dostupnými. Náboženský prožitek, či poselství tvořící základ víry, se prostřednictvím instituce stává pro běžného člověka opět přístupným²⁷. Navíc takový prožitek je institucionálně nejen symbolizovaný, ale i propojený s náboženskými názory do přijatelné struktury²⁸.

Aktéři zcela přirozeně pociťují vliv biskupství i Diecézní charity, nadřízených struktur, působících po „obsahové“ i organizační linii a vnímají posilování ideového a hodnotového zaměření sociální práce. Institucionální vazby, spolu s vlastní povahou organizace, představují

²³ Libor PRUDKÝ, *Variety na otázky P. Bergera*. In Jiří HANUŠ, Jan VYBÍRAL, *Náboženství v globální občanské společnosti*. Brno: CDK, 2008, s. 145.

²⁴ Srov. Ralf DAHRENDORF, *Hledání nového řádu*. Praha: Paseka, 2007, s. 42.

²⁵ Srov. Miroslav TÍŽIK, *K sociologii nové religiozity*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006, s. 103.

²⁶ Specifické situace spojené s péčí o umírající, kteří nacházejí cestu k Bohu, umožňují pracovníkům být svědkem nejhlubších zážitků vyvolaných duchovním, propojením s klientem, jež se promítají do fyzických projevů. Díky široké oblasti „doteků“ víry se vytvářejí silné osobní vazby mezi pracovníky a klienty.

²⁷ Srov. Peter BERGER, *Vzdálená sláva: hledání víry ve věku lehkověrnosti*. Brno: Barrister & Principal, 1997, s. 143.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 141.

významný prvek ovlivňující průběžný i konečný výsledek charitní péče. K podobnému poznatku dospívá Niemäla, když připomíná, že zdroje autority představují tradice a církve jako instituce.²⁹

Poselství křesťanského náboženství je zpřítomňováno nejen uvědoměním si idejí a principů, ale promítá se i prostřednictvím dodržování konkrétních zásad křesťanství. Sociální pracovníci jsou přesvědčeni, že věřící člověk se pohybuje v daných „mantinelech“ a má méně příležitostí dopustit se chyb. Křesťanský přístup může vést k rigoróznějšímu pohledu na své vlastní konání a přispívat k zásadnějšímu dodržování mravních principů souvisejících s Desaterem. Opakované životní zkušenosti pracovníků takové chování podporují a minulá rozhodnutí, která se opírala o náboženské zásady, vyznívají s odstupem času jako přínosná.

Praktické projevy křesťanství tvoří významově hodnotnou součást každodenních rituálů propojených zejména s pracovními povinnostmi charitních pracovníků.

R 4 to vyjádřila i za jiné: „*Já myslím, že kdyby mi Pán Bůh nepomáhal, že jsem nemohla tyhle problémovi lidi zoládat, ... když jsem šla k těmhle problémovím lidem, tak opravdu jsem se před barákem nebo po ulici modlila, aby mi dal Pán Bůh sílu.*“

Modlitba k Bohu bývá tím mocným prostředkem, který je k dispozici, pomáhá při odstranění nejistoty a rovněž podporuje snahu plnit povinnost a neutíkat od ní. V některých případech se modlitba stává součástí zahájení návštěvy u klienta a ve specifických situacích se s tímto aktem spojuje očekávání alespoň minimálního zlepšení jeho zdravotního stavu.

Autoři, kteří se na základě mnohostranného zkoumání religiozity zabývají reálnými projevy víry, uvažují o kombinaci kognitivních a emocionálních prvků, jež indikují religiozitu jako chápání Boha, osobní vztah k Bohu, dopad religiozity na poznávací city, důležitost svatých „věcí“, hodnocení světa, osobnosti, člověka.³⁰

Společně sdílená víra s klienty vyvolává další efekty. Osobní sblížení vede pracovníky, na základě minulých zkušeností, k větší toleranci vůči jejich občasným neadekvátním reakcím, k automatickému odpouštění, prominutí nepatřičného jednání i k poskytování další potřebné pomoci „jako by se nic nestalo“.

Modlitba jako preferovaná hodnota je součástí denního programu jednotlivců i pracovníků některých zařízení. Jak uvádí R 5 dotýká se klíčových záležitostí pracoviště, řešení problémů, běžných i specifických těžkostí klientů a také posilování pracovních kompetencí všech zaměstnanců.

Pravidelná i příležitostná modlitba přináší poznání, že prosba přednesená v kritických, nepříjemných a konfliktních situacích, blížících se k hranicím únosnosti, zafunguje a je vyslyšena. Takto získaný kontakt s Bohem nahrazuje při sdělování starostí i nejbližšího člověka a samotná komunikace získává charakter intimního dialogu. Ke všem těmto aktivitám napomáhá „církve jako platforma nabízející zkušenost bezprostředního přístupu „k božské realitě.“³¹

²⁹ Srov. Kati NIEMÄLA, At the Intersection of Faith and Life. A Narrative Approach to the Faith of Church Employees. *Social compass* 2/2007, 54, s. 194, 196.

³⁰ Srov. István KAMARÁS, *Religiosity, Lifestyle, Taste*. In . Edit REVAY– Miklós TOMKA, *Church and Religion life in Post-Communist Societies*. Budapest–Piliscsaba: PPKE BTK Szociológiai Intézet.. 2007, s. 331–334.

³¹ Peter BERGER, Náboženství a globální občanská společnost. In Jiří HANUŠ, Jan Vybíral. *Náboženství v globální občanské společnosti*. Brno: CDK, 2008, s. 17.

Prosazování křesťanských hodnot není automatickým procesem, ale citlivou záležitostí. Např. R 6 považuje za důležité brát ohled na pocity a přání klientů a odhadnout situaci, kdy se hodí a kdy ne zdůrazňovat náboženská témata a provozovat náboženské praktiky.

Prvky křesťanské hodnotové orientace, podle tohoto pracovníka, jsou vlastní nejen křesťanům, ale i ostatním zaměstnancům charity.

„... myslím, že všichni co tam pracují, i když nejsou křesťané, tak nějakou tu společnou charakteristiku mají, že ten člověk nejen že to má v sobě, protože to nedělám jenom proto, že jsem křesťan.“

Uplatňování křesťanské pomoci bližnímu je společné všem, kteří se podílejí na činnosti samotné organizace. V tomto smyslu může jít o anonymní křesťanskou práci, tak jak o ní uvažuje Rahner nebo Doležel³².

Původní křesťanské hodnoty neztrácejí svojí důležitost pro nábožensky orientované pracovníky charity, a stejně jako v minulosti, i v současné době reprezentují základy, na kterých vyrůstá jejich identita.

Charita jako místo k uplatnění křesťanských myšlenek

Postoje sociálních pracovníků ovlivněné náboženskými hodnotami představují konkrétní příspěvek k naplňování cílů charitativních organizací. V tomto smyslu dochází k propojenosti náboženství a sociální práce.

Činnost směřovaná ke zlepšení a někdy i k navrácení zdraví, či k přípravě na pokojný odchod ze života, znamená poskytnutí co nejlepší pomoci klientům. V sociálních zařízeních, stejně jako v rámci domácí péče se generují podmínky k co nejvyšší kvalitě života, s důrazem na důstojnost člověka v každém věku.

R 2 s jinou kategorií klientů deklaruje odlišné priority: *„chceme dosáhnout toho, aby se lidem dařilo líp, aby byli samostatnější. Aby byli zodpovědnější ve vztahu ke svému životu, ... my jim totiž pomáháme nést jejich břemena, ale našim záměrem je aby postupně se dostali do takové situace ..., že pak dokážou ty břemena chvíli nést sami, tak to je možná našim cílem. Aby byl jejich život trochu lepší.“*

Banková (1995) nastiňuje typologii sociálních pracovníků. Podle výše uvedených i následných výroků jde o angažovaného sociálního pracovníka, chápajícího svou práci jako prostor pro uplatnění osobních morálních hodnot. Pracovník usiluje o empatii, respekt, o opravdovou péči o klienty zasluhující přátelské jednání.³³ Podobný filantropický typ přibližuje Musil. Sociální pracovník tohoto typu je empatický, vnímavý ke specifickým potřebám klienta. Za klíčový prvek se považuje jeho altruismus a praktická láska k bližnímu.³⁴

³² Srov. Karl RAHNER *Grundkurs des Glaubens*. Freiburg i. Br.: Herder, 1976, s. 225–226. In: Michal OPATRŇÝ, Markus LEHNER *Teorie a praxe charitativní práce*. České Budějovice: Teologická fakulta, 2010, s. 25–26. Srov. k tomu také Jakub DOLEŽEL *Co dělá sociální práci křesťanskou*. In: M. OPATRŇÝ, M. LEHNER, a kol. *Teorie a praxe charitativní práce*. České Budějovice: Teologická fakulta, 2010, s. 27.

³³ Srov. Oldřich MATOUŠEK a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 46.

³⁴ Srov. Libor MUSIL, *Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*. *Sociální práce/ Sociální práce*. 2/2008, s. 68.

Představy o hlavních stránkách charitních pracovníků katolických pomáhajících organizací, o odbornosti a lidskosti odvozují Křišťan a Musil z encykliky Deus Charita est a také z názorů českých církevních autorit.³⁵

Posilňování vlastní vůle části klientů je jedním z podstatných principů práce s nimi. V tomto duchu se vyjadřuje R 5, když zdůrazňuje přínos standardů kvality sociální práce.

„Kterého si vážím na standardech, že vedou lidi k tomu, aby opravdu odhlídli od svých potřeb a potřeb já nevím národa nebo koho chtějí, ale opravdu aby se zajímali o toho jednoho člověka. A jeho prožívání, to je to, co se mi líbí, a vzhledem k tomu, že jsme křesťanská organizace, tak až tady teprve nastupuje to, že když splníme všechny požadavky standardů, tak potom ... pak je prostor pro to, abychom přidali ještě trochu navíc pokory důsledek lásky ke Kristu nebo vděčnosti a abychom se ptali těch lidí, jestli mají taky duchovní potřeby, a pokud je mají, tak abychom byli ochotni jim je naplňovat.“

Jedním z projevů odbornosti je důraz pokládaný na standardy kvality sociální práce. V pojetí této pracovnice však nezůstává jenom u jejich naplňování. Charakter organizace přímo předpokládá ochotu pracovníků soustředit pozornost vedle uspokojování požadavků standardu na duchovní a náboženské potřeby klientů. Dosažení těchto i dalších charitních cílů vyžaduje nejen dodržování odborných pravidel, ale také rozšiřování znalostí pracovníků a současně i péči o ně samotné.

R 5 doplňuje: *„A když pomáhají lidem, myslím, že je tady takový entusiasmus, že jim dělá radost, když těm lidem, jakoby můžou udělat radost. To si myslím, že tady nejsou lidi, který by to dělali pro peníze. nebo že nemůžou najít práci jinou. Že docela tady mám teď kolektiv, kterej to baví. Horší je to ale potom, když třeba nemají tu odezvu, v tom od toho klienta, že ta babička jim pěkně poděkuje a dá jim bombónek a řekne jim, vy jste hodná nebo hodnej. Tak pak už je to horší, to už je tady jen pár lidí kteří to jakoby prostě ustojí a můžou se znovu k tomu člověku zase jít bez nějaký vlastní ujmy.“*

Respondentka oceňuje na svých spolupracovnících nezištnost, snahu vycházet klientům vstříc, zejména za podmínky, že se jim dostane uznání. Vnímá však i úskalí spojená se samozřejmým přijímáním nabízených služeb a občasným nedostatkem uznání ze strany klientů. Zmiňuje ještě jednu okolnost související s přijímáním pracovníků do charitního zařízení.

„... dělá se konkurz a vybírá člověka podle schopností, já si raději vybírám člověka podle charakteru, protože jsem zjistila, že ty lidé chtějí důvěřovat charitě, než výkonu. U starých lidí jako kdyby záleželo víc na té důvěře a ta když se zklame to znamená člověk, který je neobvyčejně schopný a jezdí nám tady pick upem a všechno stíhá, ale babičce zalže, tak je to u tý babičky velká škoda a pro charitu taky velká škoda.“

Rozhodujícím kritériem výběru je morální stránka a s tím spojená schopnost dodržet slovo. Ani sebe zdatnější profesionální výkon nedokáže vylepšit pošramocenou důvěru pracovníka, resp. samotného zařízení u klienta.

R 7 připomíná další dimenzi, v níž charitní organizace působí: *„My jsme komunitní centrum a spíš nám jde o to vytvoření společenství, vytvoření těch lidí, aby k sobě mělo blíž. Je potřebné, aby tady ty organizace existovaly, protože je potřeba v socializaci jednoduše jako pomáhat.“*

³⁵ Srov. Alois KŘIŠŤAN, Libor MUSIL, Nezodpovězená otázka vztahu „pozorného srdce“ a „odbornosti“ v křesťanský zakotvené sociální práci. Sociální práce/ Sociální práca. 4/ 2008, s. 94.

Klade důraz na utváření komunity, společenství, vztahů lidí. Celý proces vnímá jako součást socializace a její podstatu spojuje s formováním identity účastníků, prostřednictvím vlastní orientace. Když se francouzská autorka Hervieu-Legérová zabývá rolí církve při upevňování víry předpokládá její působení ve dvou směrech:

- a) Církev přispívá k zakotvení člověka jako příslušníka náboženské pospolitosti.
- b) Současně napomáhá k přijetí tradice (či kolektivní paměti), která tvoří základ existence pospolitosti a identifikace s ní.³⁶

Fungování uvedených procesů je rovněž nepochybně ovlivněno faktem, že církve se staly jednou ze složek občanské společnosti.³⁷

Křesťanské postoje ve vztahu ke klientům

Nábožensky motivovaná aktivita prostřednictvím křesťansky zabarvených hodnot a postojů, tvoří významný faktor, který se rovněž promítá do kvality sociální práce. Vyjadřuje úzké propojení obecných náboženských principů a konkrétní sociální práce. Studie na toto téma naznačují, že náboženství nepředstavuje jenom určité postoje či aktivity ovlivněné vírou, ale holistickou entitu.³⁸

R 2 to vidí následovně, svým způsobem: „... myslím že to jsou tři věci: Ta první to je právě přijetí toho druhého. Skoro bezvýhradný skutečně bezvýhradný přijetí, akceptace. Pak je odbornost a pak je práce na sobě, jako na osobě, jako na člověku na osobnosti, sebereflexe.“

Postoje respondentky reprezentují úzké propojení osobnostní a profesní identity.. V tomto i v dalších případech vědomí osobnosti manifestované jako sebepojetí člověka je tím určujícím faktorem, který na jedné straně poskytuje smysl událostem vnějšího světa, na druhé straně řídí jednání, jenž se k tomuto světu vztahuje. Představuje tak vnitřní významovou strukturu, projevující se jako generativní princip utváření vlastní existence individua.³⁹

R 5 vnímá v rámci své charitní organizace možnost kvalitní péče a zmiňuje jinou stránku osobní a profesní identity: „V tom, že si můžu dovolit ten luxus nestarat se o všechny lidi, že si můžu vybrat cílovou skupinu, tu kterou vidím, že je potřebná a že můžu do toho jít a nestarat se o to, co dělá těch devadesát devět, který by třeba v podstatě taky něco potřebovali, ale když přijmu odpovědnost za toho jednoho člověka, tak to vidím, že to je v intencích Božího díla, že můžu pracovat třeba i s třema postiženejma dětma nebo se můžu věnovat těm šesti seniorům a nemusím se starat o ty ostatní, protože ta Boží péče na to stačí, na to jsou jiní lidé....Ve svý podstatě to přijímám jako takový určitý poslání. V duch Božím, tak jak vidím jeho dílo, tak se mu snažím být podobná. On se taky sklonil ke mně. Tak že já ve svý vděčnosti se chci taky sklonit.“

Podmínky konkrétního charitativního zařízení umožňující individuální nebo skupinovou péči posilují ochotu pracovníků charity intenzivně a s láskou pečovat o klienty.

³⁶ Srov. Dušan LUŽNÝ, Zdeněk NEŠPOR, *Sociologie náboženství*. Praha: Portál, 2007, s. 92-93.

³⁷ Srov. Peter BERGER. *Náboženství a globální občanská společnost*. In Jiří HANUŠ, Jan VYBÍRAL. *Náboženství v globální občanské společnosti*. Brno: CDK, 2008, s. 17.

³⁸ Srov. Kati NIEMÄLA, *At the Intersection of Faith and Life. A Narrative Approach to the Faith of Church Employees*. *Social compass* 2/2007, 54, s. 188.

³⁹ Srov. Josef BERNARD, *Osobní identita v diskurzu společnosti pozdní moderny*. In Jiří ŠUBRT a kol. *Soudobá sociologie II*. Praha: Karolinum, 2008, s. 120.

Práce v charitativních zařízeních založena na křesťanských přístupech, spolu s vlastní náboženskou identitou, realizovaná prostřednictvím služby lidem, nepředstavuje jenom pomoc klientům, ale obohacuje a zhodnocuje život samotného pracovníka.

R 8 to vysvětluje následovně: „*Za tu dobu, co pracuji s nemocným, nejenom já, že jim něco dávám, třeba přijdu a pomáhám jim s něčím, musím říct, že i oni mne svým životem, tím svým třeba vyprávěním mnohdy obohatili dokonce víc, než si dovede třeba někdo představit.*“

Společně prožívané osobní příběhy klientů přispívají k rozšiřování a umocňování lidské dimenze osobnosti sociálního pracovníka.

Závěr

Stať přiblížila hodnoty postoje a názory oslovených a přímo je ilustrovala prostřednictvím výroků, osmi křesťansky orientovaných pracovníků charitativních zařízení. Přinesla odpovědi na otázku z titulku statě, čím se vyznačuje identita nábožensky zaměřených pracovníků charity. Nesly se v duchu modelu služby, implikovaly typ angažovaného sociálního pracovníka, charakterizovaného vědomým poměrem k myšlenkám a činům Ježíše Krista a vedly k chápání práce jako prostoru k uplatnění osobních morálních hodnot. Oslovení v nich deklarovali takový vztah k sociální práci, jež se opírá o ocenění lidské důstojnosti a klade důraz na její rozvíjení a obranu ⁴⁰.

Z výzkumu vyplynulo, že naznačené charakteristiky charitní sociální práce jsou výrazně ovlivněny historickými i současnými rysy křesťanství. S tím souvisí rovněž zdůrazňování náboženského pohledu, spojeného se životními hodnotami a orientací přesahující fyzickou existenci člověka. Část takto motivovaných zaměstnanců v komunikaci s klienty usiluje o přiblížení svých stanovisek a předání náboženské víry.

Obracení se k Bohu, modlitba je součástí postupů využívaných v různých pracovních situacích. Nábožensky zaměřený personál připisuje uplatňování základního křesťanského přístupu, založeného na nezištné péči, i svým spolupracovníkům, stojícím mimo církve. Zaznamenává jejich příklon k člověku bez zjištěných zájmů, v duchu praktických kroků Ježíše. V pojetí Haslingera, Rahnera⁴¹ a dalších jde o anonymní křesťanskou práci.

Praktikovaná víra prakticky formuje osobnost pracovníka a posiluje snahu být užitečný svým bližním, podílí se na utváření specifické křesťanské identity a napomáhá hlavnímu cíli charitních organizací, přispívat ke spokojenosti klientů v rámci domácí či institucionální péče. V zařízeních pracujících se závislými klienty se k tomu přidává snaha postavit je na „vlastní nohy“. Naplnění všech záměrů vyžaduje na jedné straně zvyšování kvalifikace a zdokonalování osobních dovedností pracovníka, na druhé straně přispívá i k vyššímu uspokojení samotných zaměstnanců. Pro pečované to znamená zlepšení zdraví, zabezpečení pokojného stáří nebo

⁴⁰ Srov. KOLEKTIV. *Kompendium sociální nauky církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 248.

⁴¹ Srov. Herbert HASLINGER, *Diakonie zwischen Mensch, Kirche und Gesellschaft: Eine praktisch-theologische Untersuchung der diakonischen Praxis unter dem Kriterium des Subjektseins des Menschen*. Würzburg: Echter, 1996, s.704. In: M. OPATRŇÝ, M. LEHNER, a kol.(2010): *Teorie a praxe charitativní práce*. České Budějovice: Teologická fakulta, 2010, s. 25. Srov. k tomu také Karl RAHNER *Grundkurs des Glaubens*. Freiburg i. Br.: Herder, 1976, s. 225-226. In: Michal OPATRŇÝ, Markus LEHNER *Teorie a praxe charitativní práce*. České Budějovice: Teologická fakulta, 2010, s. 25-26.

i určitou resocializaci člověka a znovu navrácení do společnosti a pro pečující hluboké osobní zážitky. Hlavní indikátor utvářející identitu souvisí s odpovědí na otázku „Kdo jsem:“⁴²

Křesťansky orientovaní pracovníci uplatňují požadavky křesťanství primárně v soukromém životě a sekundárně v rámci profese, a tak se liší od kněží a dalších zaměstnanců církví a řeholních řádů na straně jedné⁴³ a od ostatních věřících na straně druhé.⁴⁴ Z jejich postavení vyplývá, že využívají všechny aktivity propojené s přibližováním víry a myšlenek Ježíše více instrumentálně než normativně, právě k zefektivňování výsledků sociální práce. I to je jeden ze způsobů prokazování své křesťanské identity.

Čím se vyznačuje identita nábožensky zaměřených pracovníků charity?

Abstrakt: Text doplňuje dosavadní převážně teoretické úvahy o projevy křesťanské identity charitativních pracovníků, opírající se o výsledky kvalitativního sociologického šetření. Prvotní základ, o který se identita opírá, představují skutky Ježíše. Od nich se odvíjejí individuální životní orientace v duchu křesťanského poselství ve vztahu k charitativní práci i k jednotlivým klientům.

Klíčová slova: Křesťanské náboženství, charitativní pracovník, identita, sociální práce, klient

What characterises the identity of religious oriented Charity caseworkers ?

Abstract: The paper complets mainly present theoretic reflection on manifestation of Christian identity of Charity caseworkers, through the results of qualitative sociological research. Original basis about which one the identity leans represent the deeds of Jesus. The individual living orientation depend on from them, in spirit of Christian message, in relation to charitable work and individual clients .

Key words: Christian religion, Charity caseworkers, identity, social work, client

⁴² Srov. Olga BRESKAYA, Church and Personal Identity in Belarus: Metodological questions and case study results. In Edit REVAY- Miklós TOMKA , Church and Religion life in Post-Communist Societies. Budapest-Piliscsaba: PPKE BTK Szociológiai Intézet, 2007, s. 331-334.

⁴³ Srov. Kati NIEMÄLA, At the Intersection of Faith and Life. A Narrative Approach to the Faith of Church Employees. *Social compass* 2/2007. 54, s. 187-201.

⁴⁴ Srov. István KAMARÁS, *Religiosity. Lifestyle, Taste*. In . Edit REVAY- Miklós TOMKA, Church and Religion life in Post-Communist Societies. Budapest-Piliscsaba: PPKE BTK Szociológiai Intézet, 2007, s. 329-351, Dušan Lužný, Zdeněk NEŠPOR a kol. *Náboženství v menšině, religiozita a spiritualita v současné české společnosti*, Praha: Malvern, 2008, s. 35-51.